

The Original Edition of the Traditional Thai Medicine Textbook of Phraya Chanthaburi (Klom): Diagnostic Study of Origins and Literary Convention

Submitted date:

27 May 2024

Revised date:

26 July 2024

Accepted date:

26 August 2024

Kumpon Malapim^{1,2*}

U-tain Wongsathit²

Abstract

Background and objective (s): The medical text of Phraya Chanthaburi (Klom) is an important Thai traditional text, which has been popular for hundreds of years and widely spread across many areas. The text is well known and is continuously used as a reference. There have been many versions published. At present, the original of the Phraya Chanthaburi (Klom) traditional Thai medical text has not been found. The objectives of the study were, firstly, to study the contents and the history of the traditional medical text of Phraya Chanthaburi (Klom), and secondly, to study the structural recording format of the Thai traditional medical text of Phraya Chanthaburi (Klom).

Methodology: Firstly, to transliterate the Thai traditional medical text of Phraya Chanthaburi (Klom) from old Thai script into modern Thai script. Secondly, study the structural recording format of the Thai traditional medical text of Phraya Chanthaburi (Klom), finally, study the substance found in the text.

¹ Abhaibhubejhr College of Thai Traditional Medicine Prachinburi Province, Thailand

² Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, Thailand

*Corresponding author Kumpon.m@acttm.ac.th

This article is part of the thesis entitled "Thai Traditional Medical Text of Phraya Chanthaburi (Klom), essence and re-arrangement of constituted text".

Main result: Thai traditional medical text of Phraya Chanthaburi (Klom). It appears that the oldest version was found to be an original - document, entitled Khompee Khong Kai Chantaboon Klom Kham Khlong, copies between 1822-1846, composed in verse. This document can be divided into three sections, beginning with a mention of the name of the content that appears. The second part contains the main content and the final section is the concluding part providing blessings, and specifies the day, month and year the copy was completed. There are composed by 2 different compositions which is poetry and rhythmic poetry. There are 10 chapters. By compared with later print versions, it was found that there are less content. The printed version has nineteen chapters, showing an increase in the amount of textual material, resulting from adjustments and further additions.

Relevance to Thai Studies: This study aims to provide knowledge of Thai traditional medical manuscripts, especially the traditional medical text of Phraya Chanthaburi (Klom), a textbook written from his experience in researching various traditional medical scriptures on how to cure disease when new wisdom and knowledge arise. The author's method of treating the disease is based on the symptoms. Certain important content, composed in poetry, would have been chanted to facilitate the memorization of medical texts that had a lot of content. As well, additional notes were inserted to explain the content of the original text .

Conclusion: In summary, the Khompee Khong Kai Chantaboon Klom Kham Khlong manuscript is a textbook on Thai traditional medicine as practiced by Phraya Chanthaburi (Klom). This textbook is considered the oldest version discovered so far. It is regarded as a valuable intellectual heritage and is useful for analyzing Thai traditional medical texts.

Keywords: Thai traditional medical text; Manuscripts; Phraya Chanthaburi (Klom)

ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับดั้งเดิม : การวินิจฉัยที่มาและขนบการประพันธ์

Submitted date:
27 May 2024

Revised date:
26 July 2024

Accepted date:
26 August 2024

กัมพล มะลาพิมพ์^{1,2*}
อุเทน วงศ์สถิตย์²

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) เป็นตำราเรียนวิชาแพทย์แผนไทยที่สำคัญฉบับหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมคัดลอกด้วยลายมือสืบเนื่องกันมายาวนานนับร้อยปี แพร่หลายกระจายไปหลายพื้นที่ เป็นที่รู้จักและใช้งานอย่างต่อเนื่อง ตีพิมพ์เผยแพร่หลายสำนวน ซึ่งปัจจุบันยังไม่ปรากฏพบตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับดั้งเดิม หรือฉบับที่เก่าที่สุด วัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ 1. เพื่อศึกษาที่มาของตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) 2. เพื่อศึกษาขนบในการแต่งตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม)

ระเบียบวิธีวิจัย: 1. ถ่ายถอดเอกสารต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) จากอักษรไทยโบราณให้เป็นอักษรไทยปัจจุบัน 2. ศึกษาที่มาและขนบการประพันธ์ ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) 3. ศึกษาสารัตถะต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม)

ผลการวิจัย: ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ปรากฏพบฉบับที่เก่าที่สุดเป็นเอกสารต้นฉบับตัวเขียน ชื่อคัมภีร์โคลงใช้ จันตบูร กลุ่ม คำโคลง คัดลอกขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งระหว่างปี พุทธศักราช 2365 ถึง พุทธศักราช 2389 ด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ขนบการแต่งประกอบด้วยโครงสร้าง 3 ส่วน

¹วิทยาลัยการแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี, ประเทศไทย

²ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

*Corresponding author Kumpon.m@acttm.ac.th

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก เรื่อง ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) : สารัตถะและการสืบสร้างเป็นฉบับนิพนธ์สถาปนา

คือ 1. ส่วนต้น จะกล่าวชื่อเนื้อหาที่ปรากฏ 2. ส่วนเนื้อหา และ 3. ส่วนท้าย เป็นการกล่าวอวยพร และระบุวันเดือนปีที่คัดลอกเสร็จ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง 2 ประเภท คือกาพย์และร่าย มีเนื้อหา 10 เรื่อง เมื่อเปรียบเทียบกับฉบับตีพิมพ์พบว่า มีจำนวนเนื้อหาน้อยกว่า เพราะฉบับตีพิมพ์มีทั้งหมด 19 เรื่อง แสดงถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนเนื้อหา ที่เกิดจากการปรับแต่งและเรียบเรียงเนื้อหาขึ้นใหม่

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: บทความนี้จะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตำราและคัมภีร์การแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) เป็นตำราที่แต่งขึ้นจากประสบการณ์การค้นคว้าความรู้จากคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิมต่าง ๆ เพื่อรักษาโรค เกิดภูมิปัญญาความรู้ใหม่ เป็นแนวทางการรักษาโรคที่เกิดขึ้นของผู้แต่ง โดยคัดเลือกเนื้อหาที่สำคัญแต่งเป็นกาพย์และร่ายเพื่อสะดวกต่อการท่องจำคัมภีร์แพทย์ที่มีเนื้อหาจำนวนมาก พร้อมทั้งได้สอดแทรกหลักการแนวคิดเพิ่มเติมอธิบายจากเนื้อหาในคัมภีร์แพทย์แผนไทยฉบับดั้งเดิม

บทสรุป: เอกสารต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โคลงใช้ จันตบูร กลุ่ม คำโคลง เป็นผลงานตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับดั้งเดิมสำนวนที่เก่าที่สุดเท่าที่ค้นพบในขณะนี้ เป็นตำราที่ประมวลสรรพศาสตร์ความรู้วิชาต่าง ๆ จากคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิม เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์คัมภีร์แพทย์แผนไทย

คำสำคัญ: ตำราเวชศาสตร์แผนไทย ; เอกสารต้นฉบับตัวเขียน ; พระยาจันทบุรี (กลุ่ม)

♦ บทนำ (Introduction) ♦

ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) เป็นตำราเรียนแพทย์แผนไทยที่สำคัญฉบับหนึ่ง รจนาด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์และร่าย ใช้ภาษาที่สละสลวย ไพเราะ ง่ายต่อการท่องจำ โดยคัดเลือกเนื้อหาสำคัญจากคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิม ร่วมกับหลักการแนวคิดเวชศาสตร์แผนไทยที่เกิดจากการค้นคว้าศึกษาเรียนรู้คัมภีร์แพทย์แผนไทย ตำรายา สู่การปฏิบัติสั่งสมประสบการณ์รักษาโรค และที่สำคัญเป็นตำราเวชศาสตร์แผนไทยที่มีลักษณะพิเศษที่ต่างจากพระคัมภีร์แพทย์แผนไทยอื่น ๆ เพราะชื่อผู้แต่งที่เป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ มิใช่บุคคลในตำนานดังคัมภีร์อื่น ๆ (Office of the Basic Education Commission, 2008, p. 27)

ตามประวัติท่านกล่อม เป็นพระยาจันทบุรี ท่านที่ 8 ในแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นคนที่ 2 ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (Sakhonhotchakhet, 2009, p. 420) เป็นเจ้าเมืองจันทบุรีที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทยอย่างดีเยี่ยม สามารถเรียบเรียงตำราเวชศาสตร์แผนไทยที่สำคัญหลายตำรา

ปัจจุบันปรากฏตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ทั้งหมด 3 เรื่องที่ระบุว่า พระยาจันทบุรี (กล่อม) หรือพระยาวิชายาธิปติ (กล่อม) เป็นผู้แต่ง ได้แก่ 1. ตำราลักษณะไข้ 2. คัมภีร์ฉันทศาสตร์ และ 3. ตำราโรคนิทานคำฉันท์ 11 เมื่อตรวจสอบเนื้อหาตำราลักษณะไข้และคัมภีร์ฉันทศาสตร์ พบว่ามีลักษณะเนื้อหาและรูปแบบการประพันธ์ที่เหมือนกันเป็นส่วนมากและแตกต่างกันในส่วนเนื้อหาบางตอน เป็นตำราที่คัดเลือกเนื้อหาจากคัมภีร์การแพทย์แผนไทยดั้งเดิมที่สำคัญหลาย ๆ คัมภีร์ เช่น คัมภีร์กุมารรักษา คัมภีร์โรคติสาร คัมภีร์มรณญาณสูตร เป็นต้น ส่วนตำราโรคนิทานคำฉันท์ 11 เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ สันนิษฐานว่ารจนาจากคัมภีร์โรคนิทานฉบับดั้งเดิม ว่าด้วยโรคและการใช้ยารักษาโรคอันเกิดแต่กองธาตุทั้งสี่ มีลักษณะเนื้อหาคล้ายคลึงกับคัมภีร์โรคนิทานในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ 5 (Chaichana, 2020, p. 171) พบตีพิมพ์เผยแพร่เพียงสำนวนเดียวในปัจจุบัน แตกต่างจากคัมภีร์ฉันทศาสตร์ หรือ ตำราลักษณะไข้ ที่ได้รับความนิยมคัดลอกด้วยลายมือสืบเนื่อง แพร่หลายกระจายไปหลายพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันนี้ยังไม่ปรากฏพบงานวิจัยเกี่ยวกับการวินิจฉัยต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ฉบับดั้งเดิม หรือฉบับที่เก่าที่สุด

จากการสำรวจเอกสารต้นฉบับตัวเขียนตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) พบเอกสารต้นฉบับตัวเขียนระบุชื่อผู้แต่งว่า จันทบุรี (กลุ่ม) หรือ พระยาจันทบุรี (กลุ่ม) จำนวน 3 ฉบับ ได้แก่ 1. คัมภีร์โคลงใช้ จันตบุรี กลุ่ม คำโคลง 2. สมุดตำรายา กลอนร้อยลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 จันทบุรี กลุ่ม และ 3. ตำรายาพระยากลุ่ม ซึ่งทั้ง 3 ฉบับ ยังไม่ได้ถ่ายทอดเป็นภาษาไทยปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) เพื่อค้นหาฉบับที่เก่าที่สุด สำนวนดั้งเดิม พร้อมทั้งศึกษาที่มาและขอบการประพันธ์และการเรียบเรียงเนื้อหาเปรียบเทียบกับเนื้อหาที่ปรากฏเพิ่มขึ้นในสมัยปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงที่มาพัฒนาการ และจุดมุ่งหมายการประพันธ์ตำราเวชศาสตร์แพทย์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ซึ่งการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้ศึกษาแพทย์แผนไทยและเพื่อพัฒนาตำราเรียนวิชาแพทย์แผนไทยให้ได้มาตรฐานต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research objective)

เพื่อศึกษาประวัติที่มาและขอบการประพันธ์ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับดั้งเดิม

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology)

การวิจัยครั้งนี้ใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) นำข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) นำมาศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งเรียกรวบรวมลักษณะนี้ว่า “การวิจัยเอกสาร” (documentary research) ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมในกลุ่มมนุษยศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ เพราะว่าคัมภีร์แพทย์แผนไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมวิชาการประเภทหนึ่ง มีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลและเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงองค์ประกอบและที่มาของตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) นำมาวิเคราะห์กำหนดอายุของเอกสารต้นฉบับเพื่อหาฉบับที่มีอายุเก่าที่สุดเพื่อที่จะใช้ในการเป็นฉบับหลักในการตรวจสอบเทียบกับฉบับอื่น ๆ

ผู้วิจัยคัดเลือกศึกษาเฉพาะตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ที่ระบุชื่อในเอกสารต้นฉบับตัวเขียนว่าเป็นผลงานของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นสำนวนที่เก่าและใกล้เคียงกับฉบับดั้งเดิมมากที่สุด ทั้ง 3 ฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

1. คัมภีร์โคลงไข่ จันทบูร กลุ่ม คำโคลง เลขที่ 25 เป็นสมุดไทยขาว ที่มาของเอกสารตามที่บ้านทีกไ้วบนหน้าปกเอกสารระบุว่า หอสมุดแห่งชาติ ซ้อมาจากหม่อมหลวงแดง สุประดิษฐ์ เมื่อปี พุทธศักราช 2479 ผู้วิจัยให้ชื่อว่า ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับที่ 1 เขียนย่อเป็น ตจ.1 หรือ TCH 1

2. สมุดตำรายา กลอนร้อยลิลิต กลอนลำน้า 16 กลอนลำน้า 11 จันทบูร กลุ่ม เลขที่ 45 เป็นสมุดไทยขาว ที่มาของเอกสารตามที่บ้านทีกไ้วบนหน้าปกเอกสารระบุว่า เป็นสมบัติเดิมหอสมุดแห่งชาติ ผู้วิจัยให้ชื่อว่า ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับที่ 2 เขียนย่อเป็น ตจ.2 หรือ TCH 2

3. ตำรายาพระยากลุ่ม เป็นสมุดไทยขาว เขียนด้วยเส้นหมึก เนื้อหาเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระยากลุ่ม สำเนาดีจิทัลดเอกสารส่วนบุคคลของอาจารย์ดอกกรัก พัยคศรี ได้มาจาก วัดโบสถ์ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยให้ชื่อว่า ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับที่ 3 เขียนย่อเป็น ตจ. 3 หรือ TCH 3

ขั้นตอนที่ 2 จัดทำสำเนาเอกสารต้นฉบับในรูปแบบดีจิทัลด

ขั้นตอนที่ 3 ถ่ายถอดเฉพาะชิ้นคำอ่านปัจจุบัน คือ การถ่ายถอดเนื้อหาจากเอกสารต้นฉบับให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554 และนำข้อมูลมาวิเคราะห์สารัตถะ

ผลการศึกษา (Result)

ผลการศึกษาผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ประเด็นดังนี้ คือ 1.ที่มาของตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี(กลุ่ม) และ 2.ชนบการประพันธ์ มีรายละเอียดดังนี้

1. ที่มาของตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม)

เบื้องต้นผู้วิจัยจะกล่าวถึงภูมิหลังเพื่อเป็นการทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ไว้ ทั้งหมด 2 ประเด็น คือ 1.1 ผู้แต่ง และ 1.2 ประวัติผู้แต่ง ซึ่งเนื้อหาทั้ง 2 ประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผู้แต่ง ข้อเสนอพื้นฐานว่าด้วยการเรียกชื่อผู้แต่ง จากการศึกษาพบว่าเอกสารต้นฉบับตัวเขียนตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) และฉบับตีพิมพ์ ระบุชื่อผู้แต่งต่างกันเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้ 1. จันทบูร กลุ่ม /จันทบูร กลุ่ม 2. พระยาจันทบุรี (กลุ่ม) 3. พระยากล่อม 4. พระยาวิเชียรดิ (กลุ่ม) การบันทึกชื่อผู้แต่งทั้ง 4 ลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

1.) บันทึกว่า จันทบูร กลุ่ม/จันทบูร กลุ่ม ปรากฏพบเอกสารต้นฉบับตัวเขียน 2 ฉบับ ได้แก่ คัมภีร์โคลงไข่ จันทบูร กลุ่ม คำโคลง และสมุดตำรายา กลอนร่ายลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 จันทบูร กลุ่ม ซึ่งทั้ง 2 ฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

Figure 1 คัมภีร์โคลงไข่ จันทบูร กลุ่ม คำโคลง โดยระบุชื่อว่า “หน้าต้นโคลงไข่ไปจันทบูรกลุ่ม” ไว้ในหน้าต้นและระบุว่า “จบบริบูรณ์แต่เพียงนี้ คัมภีร์โคลงไข่ คัมภีร์โคลงอติสาร 5 คัมภีร์โคลงจันทบูรกลุ่ม ” ตอนลงท้ายของเอกสารต้นฉบับ

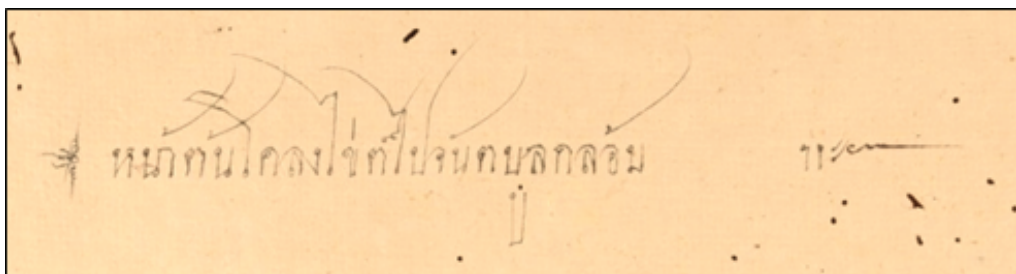

Figure 1: The first page of the original manuscript states the author's name as ‘Chantabun Klom’.

Source : National Library of Thailand. (n.d.) (digital copy, No.25), p.1

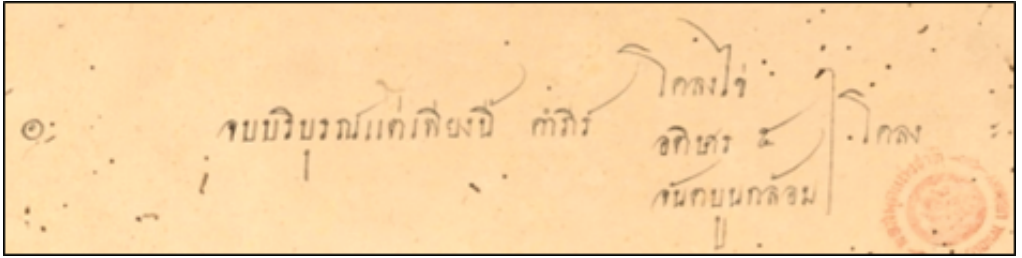

Figure 2: The name ‘Chantabun Klom’ appears as the author on the final page of the original manuscript.

Source : National Library of Thailand. (n.d.) (digital copy, No.25), p.147

Figure 2 สมุดตำรายา กลอนร้อยลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 สำนวน จันทบูร กล่อม มีระบุคำว่า “สำนวนจันทบูรกล่อม เล่ม 1 นะ ท่านเอ๋ย” ไว้ที่หน้าต้นเอกสารต้นฉบับ

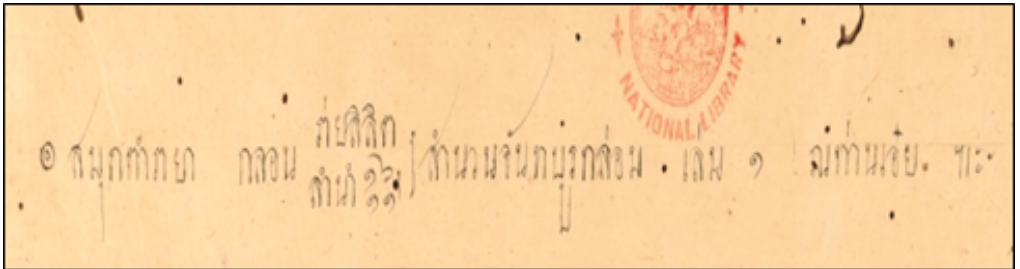

Figure 3: The first page of the original manuscript states the author's name as ‘Chantha Bun Klom’.

Source : National Library of Thailand. (n.d.) (digital copy, No.45), p.1

Figure 3 สมุดตำรายา กลอนร้อยลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 จันทบูร กล่อม หน้าต้นพบว่าได้ระบุ ว่า “สำนวนจันทบูรกล่อม เล่ม 1 นะ ท่านเอ๋ย” สันนิษฐานได้ว่าเอกสารต้นฉบับตัวเขียนฉบับนี้คัดลอกมาจาก สำนวนของจันทบูร (กล่อม) หรือ เจ้าเมืองจันทบูร (กล่อม)

จะเห็นได้ว่าเอกสารต้นฉบับคัมภีร์โคลงไข้ จันทบูร กล่อม คำโคลง โคลงหน้าต้นและหน้าสุดท้าย บันทึก จันทบูร และ จันทบูร กล่อม ซึ่งน่าจะบันทึกตามเสียง ส่วนการเขียน คำว่า “จันทบูร” สะกดด้วยแม่กนทั้ง “น” และ “ล” แม้อยู่ในเอกสารเล่มเดียวกัน คำว่า จันทบูร (กล่อม) ในบริบทนี้น่าจะหมายถึงสถานที่ที่ท่านกล่อม (ผู้แต่ง) อาศัยอยู่หรือดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นการคัดลอกคัมภีร์สืบทอดมา ว่าเอกสารต้นฉบับเล่มนี้ แต่งโดย จันทบูร (กล่อม) หรือเจ้าเมืองจันทบูร (กล่อม)

อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่า ในเอกสารต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 2 ฉบับนี้ ใช้คำว่า จันทบูร (กล่อม) โดยไม่ได้ระบุยศ ตำแหน่ง แต่น่าจะเป็นชื่อเรียกอย่างลำลองที่รู้กันว่าเป็นของพระยาจันทบุรี (กล่อม) เนื่องจากคำว่า “จันทบูร” เป็นชื่อดั้งเดิมของเมืองจันทบุรีที่พบในเอกสารเก่าและปรากฏในบันทึกของนักเดินทางชาวตะวันตกที่ใช้การเดินทางเรือชายฝั่งมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ผู้คนในท้องถิ่นดั้งเดิมเองก็เรียกพื้นที่เมืองบริเวณนี้ว่า จันทบูรด้วยเหมือนกัน (Lek-prapai Viriyahphan foundation, 2024, p. 37) จันทบูร หรือ จันทบุรี เป็นหัวเมืองใหญ่แต่โบราณของภูมิภาคตะวันออก เป็นเมืองท่าภายในริมชายฝั่งทะเลตามเส้นทางการเดินเรือทะเลเลียบชายฝั่งระหว่างภูมิภาคใหญ่ของแหล่งอารยธรรมสำคัญคือจีนและอินเดีย ถือว่าเป็นเมืองท่าส่งสินค้าของป่าชั้นดี เช่น ไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้ยาง ไม้หอม หรือไม้กฤษณา พืชสมุนไพรต่าง ๆ เช่น กระวาน และโดยเฉพาะพริกไทย (Lek-prapai Viriyahphan foundation, 2024, p. 37) ส่วนคำว่า “กล่อม” น่าจะหมายถึงชื่อของบุคคลผู้ที่เป็นเจ้าเมืองจันทบูร ในสมัยนั้น คือ ท่านกล่อม

2.) บันทึกว่า “พระยาจันทบุรี (กล่อม)” ปรากฏพบในหนังสือ ตำราลักษณะไข้ซึ่งจัดพิมพ์โดยตรงอำมาตย์โท ขุนมนัศมานิต ในการปลงศพสนองคุณหม่อมราชวงศ์สอาด ทินกร ณ กรุงเทพฯ ผู้บิดา ระบุไว้ว่า “ตำราลักษณะไข้ พระยาจันทบุรี แต่ง” สันนิษฐานว่าอาจจะเรียกตามเอกสารต้นฉบับที่ใช้ในการสอบทานของตำราลักษณะไข้ และเป็นตำราแพทย์แผนไทยเพียงฉบับเดียวที่หอสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร (หอสมุดแห่งชาติ) สงเคราะห์ในการตรวจสอบต้นฉบับ จึงตรวจสอบที่เข้มงวด ตระหนักถึงลักษณะเนื้อหาที่เป็นตำรายาที่ถูกต้องจะเป็นคุณประโยชน์ หากใช้ไม่ถูกต้องหรือไม่เข้าใจในหลักการใช้ยาจะเกิดโทษถึงกับชีวิตได้

ดังนั้นสำนักหอสมุดแห่งชาติตีพิมพ์เผยแพร่เฉพาะตำรายาที่มีที่มาชัดเจนและน่าเชื่อถือ ส่วนตำราลักษณะไข้ฉบับนี้ตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ระบุว่าเป็นตำราดีและเป็นที่ยอมรับได้รับความเชื่อถือกันมากในหมู่แพทย์แผนไทย (Manatmanit, 1921, p.2)

3.) บันทึกว่า พระยาคล่อม ปรากฏพบในสมุดไทยขาว ตำรายาพระยาคล่อม ระบุไว้ที่บ้านแพนกว่า “หน้าต้นพระยาคล่อมนะท่านเอ๋ย...”

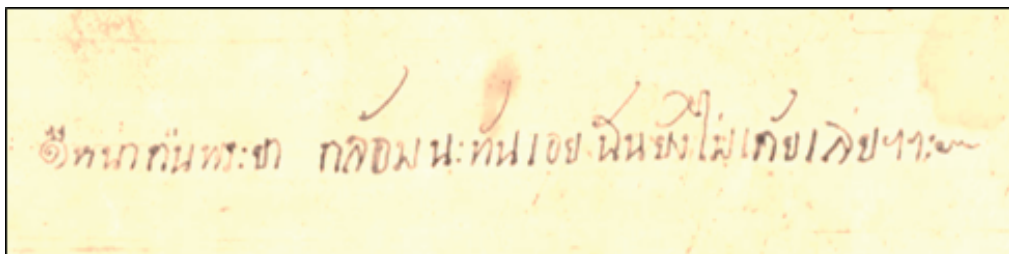

Figure 4: The first page of the original manuscript states the author's name as ‘Phraya Klom’.

Source : Private collection of Dokrak Payaksri. (n.d.), p.1

จากเอกสารต้นฉบับดังกล่าว Figure 4 ที่พบในพื้นที่จังหวัดชลบุรี มีเนื้อหาคัดลอกมาจากตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ประกอบด้วยเนื้อเรื่อง 3 ตอน คือ 1. สมุฏฐานการเกิดโรค 2. น้ำนมดี น้ำนมชั่วและ 3. ลมทราง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นการเรียกชื่ออย่างง่ายของคนในพื้นที่ท้องถิ่นว่าเป็นตำราที่พระยาคล่อม หรือ พระยาจันทบุรี (กล่อม) เป็นผู้แต่ง

4.) บันทึกว่า “พระยาวิชยาธิบดี (กล่อม)” ปรากฏพบในตำรา 2 เล่ม ได้แก่ 1. ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์และ 2. ตำราเวชศาสตร์วิถันณา ซึ่งทั้ง 2 ฉบับนี้ได้บันทึกชื่อผู้แต่งว่า พระยาวิชยาธิบดี (กล่อม) มีรายละเอียดดังนี้

1. ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ เป็นตำราที่รวบรวมคัมภีร์ทางการแพทย์แผนไทยเพื่อเป็นตำราเรียนสำหรับผู้สนใจในวิชาการแพทย์แผนไทย เรียบเรียงโดย ท่านพระยาพิศณุประสาตร์เวช (คง ถาวรเวช) Phisanuprasatwet (1969) ได้ระบุด้านหน้าตำราว่า “ตำราแพทย์ที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ คัมภีร์ฉันทศาสตร์ของพระยาวิชยาธิบดี (กล่อม) ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี” ตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อปี พุทธศักราช 2450 แสดงให้เห็นว่า ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ได้รวบรวมคัมภีร์การแพทย์แผนไทยต่าง ๆ รวมทั้งตำราทางการแพทย์ที่แต่งโดยท่านกล่อม นำมาเรียบเรียงขึ้นใหม่เพิ่มเติมเนื้อหาให้ชื่อว่า “คัมภีร์ฉันทศาสตร์”

2. ตำราเวชศาสตร์วินิจฉัย เป็นตำราทางด้าน การแพทย์แผนไทย รวบรวมตีพิมพ์โดย คุณสุ่ม วรกิจพิศาล ซึ่งเรียบเรียงจากตำราของท่านพระยาประเสริฐสุาตรธำรง (หนู วรกิจพิศาล) จางวางกรมหมอยาฝ่ายพระราชวังบวร (Department of Fine Arts, 1921, p.49) ตีพิมพ์เมื่อปี พุทธศักราช 2450 ได้ระบุว่า “คัมภีร์ฉันทศาสตร์ เล่ม 1 พระยาวิเชียรดิ (กล่อม) เจ้าเมืองจันทบุรี” (Prasoetsattrathamrong, 1917, p.1) แต่เมื่อสอบทานพบว่า เนื้อหาบางตอนเหมือนกับคัมภีร์ฉันทศาสตร์ในตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ถึงแม้จะใช้ชื่อคัมภีร์ฉันทศาสตร์เหมือนกัน มีเนื้อหาส่วนมากเหมือนกัน แต่เนื้อหาบางตอนเป็นคนละสำนวนกัน เช่น การขึ้นต้นของบทไหว้ครู และเรื่องอติสาร และเรียงลำดับเนื้อหาต่างกัน

เหตุที่ ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์และตำราเวชศาสตร์วินิจฉัย ได้บันทึกนามผู้แต่งว่าพระยาวิเชียรดิ (กล่อม) เจ้าเมืองจันทบุรี ในส่วนนามที่เป็นบรรดาศักดิ์ของผู้ที่เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดที่นิยมเรียกกันในสมัยนั้นว่าพระยาจันทบุรีนั้น ก็คงเป็นความหมายเพื่อประสงคให้สั้นเข้าใจได้ออกนามหมายเอาเมืองเป็นสำคัญแต่ความจริงนั้นตามธรรมเนียมในกฎหมายเก่าตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดจันทบุรีสมัยนั้น ย่อมมีนามว่า พระยาวิเชียรดิศรีณรงค์ฤชัยอภัยพิริยะพาหะ ฉะนั้นผู้ที่ได้ดำรงเป็นพระยาจันทบุรีก็คือพระยาวิเชียรดิ (Sakhonkhotchakhet, 2009, p. 423) ซึ่ง คัมภีร์ฉันทศาสตร์ ฉบับพระยาพิณฑุประสารต์เวช และพระยาประเสริฐสุาตรธำรง มีจำนวนเรื่องทั้งหมด 19 ตอน ได้แก่ 1. บทนำ 2. จรรยาแพทย์ 3. กายนคร 4. ทับ 8 ประการ 5. คัมภีร์ตักศิลา 6. สมุฏฐานการเกิดโรค 7. น้ำนมตีนน้ำนมขี้ 8. กำเนิดไข้ 9. เพศชีพจร 10. รัตนธาตุ 11. ปวง 8 12. ตำรายา 13. การเกิดโรค 14. อติสาร 15. มรณญาณสูตร 16. ลมทราง 17. กำเนิดทราง 18.ธาตุทั้ง 4 พิการให้โทษ และ 19. บทส่งท้าย และมีจำนวนตอนเนื้อหาที่ไม่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับ ตจ. 1 ตจ. 2 และ ตจ. 3 จำนวน 10 ตอน ได้แก่ 1. บทนำ (ไหว้ครู) 2. บทนำจรรยาแพทย์ 3. กายนคร 4. ทับ 8 ประการ 5. คัมภีร์ตักศิลา 6. เพศชีพจร 7. รัตนธาตุ 8. ปวง 8 9. ตำรายา 10. กาลเกิดโรค

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า จำนวนเนื้อหาที่เพิ่มขึ้นภายหลังนี้อาจเกิดจากการคัดลอกเนื้อหา ปรับแต่งเพิ่มเติมของผู้คัดลอก และสร้างรูปแบบคัมภีร์ที่ขึ้นต้นคัมภีร์ด้วยบทไหว้ครู และเพิ่มเติมเนื้อหาที่ประพันธ์ด้วยบทร้อยกรองเพื่อให้สอดคล้องกับบทประพันธ์ดั้งเดิม ซึ่งจำนวนเนื้อหาที่เพิ่มเข้ามาทั้ง 10 ตอนนี้เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสรรพศาสตร์วิชาแพทย์แผนไทยต่าง ๆ ซึ่งตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) สำนวนดั้งเดิมไม่ปรากฏพบเนื้อหาในส่วนนี้

ส่วนข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่ง จากการปรากฏหลักฐานอยู่ในตอนมรณญาณสูตร ซึ่งเป็นตอนที่ระบุชื่อผู้แต่งคือเจ้าเมืองจันทบูร คือ พระยาวิชัยธิบดี (กล่อม) หรือเรียกอย่างง่ายว่า พระยาจันทบุรี (กล่อม) ซึ่งในเอกสารต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โคลงใช้ จันทบูร กล่อม คำโคลง นั้น ตอนมรณญาณสูตรเป็นตอนสุดท้ายของเนื้อหา ก่อนที่จะกล่าวอวยพร และตกเดือนของผู้แต่งจึงระบุชื่อผู้แต่งในตอนดังกล่าวนี้ ส่วนข้อเสนอของ กุสุมา รักชมณี (Office of the Basic Education Commission, 2008, p. 27) ที่สันนิษฐานว่า พระยาจันทบุรี แต่งเฉพาะตอนมรณญาณสูตร ในตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ อนึ่งที่สันนิษฐานว่า พระยาจันทบุรี กล่อม แต่งเพราะตอนมรณญาณสูตรนั้น เนื่องจาก มีข้อความในตอนหนึ่ง ของมรณญาณสูตร ที่ว่า “...ไข้ให้แต่ยาไป จะเสียได้ไม่เห็นหน ทางตายเหมือนดินชล ต่อเจ็บแล้วจึงรู้ตัว เรียนรู้ต่อครูไว้ เหมือนใส่แว่นเมื่อตามัว อย่าควรทงนงตัวว่าไม่เรียนจะยาทำ เรียบเรียงเป็นเรื่องกลอน บำรุงสอนให้ยังจำ ถองทานให้แม่นยำ กำหนดไว้ในสันดาน คัมภีร์กำเนิดไข้ ลิขิตไว้ในทางทาน ตัวเราผู้แต่งสาร ได้ครองจันทบูรเมือง ...ผู้ใดจะศึกษา ประสิทธิเล่าให้ชื่นใจหนึ่งไข้จะให้ยา ต้องตามฤดูไป ตามรสยามีใน ที่กล่าวไว้แต่หลังนา จะกล่าวในลมทราง มีต่าง ๆ ปลายชาติ อุทรวาดทารกมันตั้งใน ครรภนั้นให้มารดา อยู่ในนาภินั้น ลมสำคัญกองใหญ่จับพัดไปในเส้น...” (Office of the Basic Education Commission, 2008, p. 70) เป็นข้อความที่จบตอนมรณญาณสูตร และ ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาตอนใหม่ คือตอนลมทราง แตกต่างจากเอกสารต้นฉบับคัมภีร์คัมภีร์โคลงใช้ จันทบูร กล่อม คำโคลง และเอกสารต้นฉบับสมุดตำรายา กลอนร้อยลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 สำนวนจันทบูร กล่อม จะขึ้นต้นตอนต่อไปคือ ตอนบทส่งท้าย (กล่าวอวยพร ตกเดือน) เช่น

ตัวอย่างที่ 1

ความว่า “...หนึ่งไข้จะให้ยา ให้ต้องตามฤดูไป ตามรสยามีใน ที่กล่าวไว้แต่หลังมา ๑ เสรีจสิ้นข้า จะขอพรทุกไทเทพเทวา สุรารักษรักษา...๑ หมอเอียงจงพิงสาร บุราณกาลท่านกล่าวมา เป็นแพทย์ให้ศึกษา ฉันทศาสตร์อันเรืองรมย์ ไม่รู้กำเนิดไข้ (แต่)ยาได้ก็ชื่นชม...” (National Library of Thailand. (n.d.) (digital copy, No.25), p.139 – 143)

ตัวอย่างที่ 2

ความว่า “...หนึ่งไข้จะให้ยา ให้ต้องตามฤดูไป ตามรโอสถใน ที่กล่าวไว้แต่ก่อนกาล ว่ามาพอให้เห็น พอได้เป็นไม้เท้าทาน หมอเอียงจงพิงสาร บุราณกาลท่านกล่าวมา ไม่ตรองให้ถองแท้ รู้แต่ว่า จะให้ยา เป็นแพทย์ไม่ศึกษา ฉันทศาสตร์อันเรืองรมย์ ไม่รู้คัมภีร์ไข้ แต่ยาได้ก็ชื่นชม รักษาโดยอารมณั ประโยชน์ลาภอันพึงใจ...เสรีจสิ้นข้าขอพร ทุกทวยเทพเทวา...” (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.45), p.101 – 107)

จากตัวอย่างที่ 1 และ 2 จะเห็นได้ว่าเอกสารต้นฉบับทั้ง 2 ฉบับ เนื้อหาตอนที่ต่อจากตอนมรณญาณสูตร เป็นเนื้อความตอนบทสงฆ์ (กล่าวอวยพร ตักเตือน) ซึ่งมีเนื้อความสลับกันแต่ก็ยังรวมอยู่ในตอนของบทสงฆ์ซึ่งเนื้อความที่แตกต่างกันในบางข้อความจำเป็นต้องศึกษาตรวจสอบชำระกันต่อไป

อีกประการหนึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะคัมภีร์ฉันทศาสตร์ ที่รวบรวมในตำราแพทยศาสตร์ สงเคราะห์ เรียงลำดับเนื้อหาใหม่ เพิ่มเติมเนื้อหาแตกต่างจากการเรียบเรียงรูปแบบดั้งเดิมของผู้ประพันธ์ จึงใช้ชื่อว่า คัมภีร์ฉันทศาสตร์ ซึ่งเป็นชื่อเรียกรวมของคัมภีร์แพทย์แผนไทย และทำให้ตอนมรณญาณสูตร ไม่ได้เป็นเรื่องสุดท้าย ทำให้อาจเข้าใจได้ว่าพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) แต่งเฉพาะตอนมรณญาณสูตร

ส่วนการเรียกชื่อคัมภีร์ว่า “ฉันทศาสตร์” เป็นการเรียกคัมภีร์ทางการแพทย์แผนไทยโดยความหมายอย่างกว้างๆ สันนิษฐานว่า ฉันทศาสตร์ คงหมายถึง ตำราแพทย์โดยรวม ดังปรากฏใน “พระคัมภีร์ปฐมจินดาร์” ตอนต้นว่า “...จักแสดงบัดนี้ (คณฺถ) ซึ่งพระคัมภีร์แพทย์อันวิเศษ (ปฐมจินดาร์) ชื่อปฐมจินดาร์ (นโธสมุข) อันเป็นหลักเป็นประธานแห่งพระคัมภีร์ฉันทศาสตร์ทั้งปวง...” และคำว่า “พระคัมภีร์ฉันทศาสตร์” ในบริบทนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คัมภีร์แพทย์ซึ่งมีอยู่หลายคัมภีร์แต่คัมภีร์ปฐมจินดาถือว่าเป็นหลักสำคัญ

ในวรรณกรรมอินเดียโบราณ คำประพันธ์สั้นๆ ที่ผูกขึ้นมาเพื่อท่องจำข้อความรู้ต่าง ๆ ในคัมภีร์พระเวท เรียกว่า “สูตร” เฉพาะสูตร ในคัมภีร์อถรรพเวท ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของตำราการแพทย์อินเดีย เรียกได้อีกอย่างว่า “ฉันท” ชื่อฉันทศาสตร์ จึงน่าจะมีความหมายว่า ตำรา (ศาสตร์) ที่แต่งเป็นสูตร (ฉันท) ตามอย่างตำราการแพทย์ในคัมภีร์อถรรพเวท (Office of the Basic Education Commission, 2011, p. 7)

นอกจากนี้ยังปรากฏพบในเอกสารต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์ปฐมจินดาอภัยสันตาคำภพย์ ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลา เนื้อหามีลักษณะคล้ายกับคัมภีร์ฉันทศาสตร์และ ตำราลักษณะใช้ได้ปรากฏข้อความในบานแพนกว่า “หน้าต้นพระคัมภีร์ปฐมจินดาอภัยสันตา รวมเป็นคำฉันทศาสตร์”

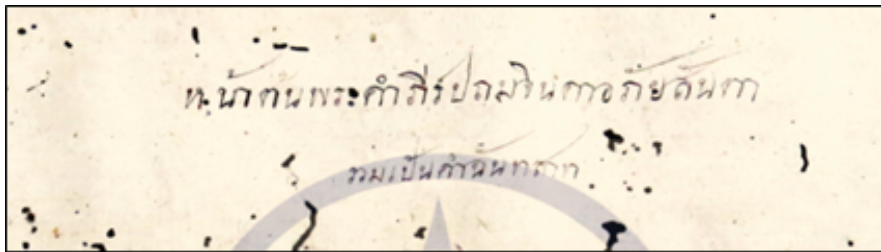

Figure 5: The word 'Chantassat' is recorded on the first page of the original manuscript.

Source : Institute of Thaksin Studies. (n.d.), p.1

เมื่อตรวจสอบเนื้อหาจากเอกสารต้นฉบับตัวเขียน Figure 5 สมุดตำรายา กลอนร้อยลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 จันทบูร กล่อม พบว่า ใช้คำว่า “ฉันทศาสตร์” ในการเรียกคัมภีร์แพทย์ ความว่า “...ฯ อธิณัง ฉันทศาสตร์ฯ อันว่าคัมภีร์ฉันทศาสตร์ซึ่งกล่าวมาทั้งนี้ ฯ ตะวัง ฯ อันว่าท่าน ลิกไชยาสี พึงเรียนเอา ธาริรายลี พึงทรงไว้ให้แม่นยำขานิขานาญ จึงจะแจ้งแห่งโรคเป็นอันดี...” (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.45), p.12)

จากข้อความดังกล่าวสามารถยืนยันได้ว่าการเรียกคัมภีร์แพทย์แผนไทยว่า “คัมภีร์ฉันทศาสตร์” ซึ่งเรียกคล้ายกับตอนท้ายในบทส่งท้าย ในตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ความว่า “...หมอเอยจงพึงสาร บูราณท่านได้กล่าวมา เป็นแพทย์ไม่ศึกษาฉันทศาสตร์ให้เรื่องรมย์ ไม่รู้กำเนิดไข้ แต่ยาได้ก็ชื่นชม...” (Office of the Basic Education Commission, 2011, p. 70) คำว่า ฉันทศาสตร์ จึงเป็นชื่อเรียกคัมภีร์แพทย์แบบ รวมๆตามข้อสันนิษฐานของกุสุมา รักษมณี

นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้คำว่า “ฉันทศาสตร์” ในตำราฉันทศาสตร์ของนายฉันท ขำวิไล เป็นตำรา รวบรวมฉันทจากภาษามคธเป็นภาษาไทยตามที่มาในคัมภีร์วุฒิตอย (Khamwilai, 1931) เป็นคัมภีร์เกี่ยวกับการแต่งฉันทซึ่งเรียกว่า ฉันทศาสตร์ ซึ่ง ฉันทศาสตร์ เป็นหนึ่งในศิลปะศาสตร์ที่พราหมณ์หรือกษัตริย์ควร ศึกษา เป็นวิชาการประพันธ์การแต่งหนังสือได้ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง (Rueangrit, 1970, p. 78-79)

อย่างไรก็ดีในเอกสารฉบับตีพิมพ์หลายฉบับยังไม่ปรากฏการเรียกชื่อแน่ชัด เพียงแต่เรียกว่า “ตำราของ พระยาจันทบุรี (กล่อม)” ตามที่ปรากฏใน พระนิพนธ์ที่พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ เมื่อครั้ง ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการพยาบาล ได้กล่าวถึงตำราเวชศาสตร์ของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ในเรื่องแพทย์ หมอ ความว่า “...คัมภีร์ที่จะต้องดูในเบื้องต้น ก็คือคัมภีร์สมุทธานวินิจฉัย 1 ธาตุวินิจฉัย 1 โรคนิทาน 1 ... เป็นลำดับก่อน แต่ถ้าได้ดูตำราของพระยาจันทบุรี (กล่อม) แล้วก็จะเว้นได้หลายคัมภีร์...” (Phengsithong, 1958, p.10) จากข้อความในพระนิพนธ์แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคัมภีร์ลักษณะไข้และคัมภีร์สรรพคุณ ที่บอกรสยา ซึ่งระบุว่าเป็นคัมภีร์ที่สำคัญเริ่มแรกที่จะต้องศึกษา และถ้าหากได้ศึกษาตำราของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ก็จะสามารถเว้นได้หลายคัมภีร์ นั้นแสดงว่าตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญจากคัมภีร์แพทย์แผนไทยหลายคัมภีร์

นอกจากพระนิพนธ์ของพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ ยังมีพระนิพนธ์ของพระเจ้า ราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ กล่าวถึงตำราของพระยาจันทบุรี (กล่อม) เรื่องเวชขุจฉาที่ได้ ยกตัวอย่างเนื้อหาของคัมภีร์ที่แต่งโดยพระยาจันทบุรี (กล่อม) เรื่องยาแก้รสน ความว่า “... โรคที่ชอบ

ยาแก้รสอย่างใดอย่างหนึ่งต้องใช้ยาแก้รสให้ชอบแก่โรคนั้น ๆ ดังคำของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ได้แต่งคำร่ายไว้ว่า ...รสเดือนฝอยชอบสมาน ยารสหวานชอบเนื้อ รสเมาเบื่อแก้พิษ ดีโลหิตชอบขม เผ็ดร้อนลมถอยถด...” (Phengsithong, 1958, p.27) จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) เป็นตำราเรียนสำหรับแพทย์แผนไทย เป็นที่รู้จักกันดีกันในหมู่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ในราชสำนักที่สนใจวิชาการแพทย์แผนไทย ซึ่งยังไม่ปรากฏเรียกชื่ออย่างอื่น จึงเป็นที่แน่ชัดว่า การเรียกชื่อวาคัมภีร์ฉันทศาสตร์ นั้น น่าจะเป็นชื่อที่ปรากฏเรียกภายหลังจากการรวบรวมเป็นตำราเรียนเพื่อใช้ในการเรียนการสอนแพทย์แผนไทย

1.2 ประวัติผู้แต่ง

ผู้วิจัยสันนิษฐานประวัติผู้แต่ง ได้จากความตอนหนึ่งในคัมภีร์ดังกล่าวว่าวาคัมภีร์นี้แต่งขึ้นระหว่างระยะเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองจันทบุรี ความว่า “...๑ คัมภีร์กำเนิดใช้ ลิขิตไว้ในทางทาน ตัวเราผู้แต่งสารได้ครองจันทบูรเมือง กรุงศรีนครมา อยู่ป่า สะพัตร์เหลือง สันญาตินิราศเมือง มาอยู่พระนครธน เมียบุตรแลนัดดา แต่เข้ามาไม่นับหน หามหวิบาทน ด้วยยากพันระกำใจ จึงเพียรเปนแพทย์บ้าง ประสมสร้างคัมภีร์ไปเจ็ดปีนิยมใจ ให้ตรีภคองทุกเวลา...” (Office of the Basic Education Commission, 2011, p. 9)

หากสันนิษฐานประวัติผู้แต่งตามข้อความระบุในตอนท้ายของตอนมรณิญาณสูตร ระบุ ถึงว่า พระยาจันทบุรี (กล่อม) ได้ 4 ข้อ ดังนี้

1. ท่านนี้เป็นคนกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาตรงกับ พุทธศักราช 2310
2. ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองจันทบุรี
3. ท่านสูญเสียคนที่รัก จากการขาดแคลนหมอ
4. ท่านใช้เวลาศึกษาวิชาแพทย์ 7 ปี

จากข้อสันนิษฐานดังกล่าว ผู้วิจัยนับช่วงเวลาจาก ท่านพระยาจันทบุรี (กล่อม) จากอยุธยา ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองจันทบุรี ท่านที่ 2 ในสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นท่านที่ 8 ในกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังต้องโทษ (Sakhonkhotchakhet, 2009, p. 420) หากเมื่อนับระยะเวลา รัชกาลที่ 1 สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พุทธศักราช 2325 เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 7 กันยายน พุทธศักราช 2352 เสด็จอยู่ในราชสมบัติ 27 ปี รัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครองราชย์ 8 กันยายน พุทธศักราช 2352 – 21 กรกฎาคม พุทธศักราช 2367 สันนิษฐานว่าพระยาจันทบุรี (กล่อม) ท่านนี้น่าจะมีอายุหรือเกิดก่อน พุทธศักราช 2310 และต้องโทษ ก่อนปีพุทธศักราช 2367 หากนับการครองราชย์ ของรัชกาลที่ 2 เป็นเวลา 15 ปี พระยาจันทบุรี (กล่อม) ท่านนี้น่าจะมีอายุที่มากกว่า 57 ปีในการเริ่มศึกษาวิชาแพทย์และแต่งตำราเวชศาสตร์แผนไทย ไม่ทราบว่าคุณเสียชีวิตเมื่อใด

ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานช่วงเวลาที่เหมาะสมตำราเวชศาสตร์แผนไทยของท่านอยู่ในช่วงที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองจันทบุรีอยู่ระหว่างปี พุทธศักราช 2352-2367 ซึ่งได้จากการตรวจสอบเอกสารต้นฉบับที่เก่าที่สุด Figure 6 ระบุวันที่คัดลอกเสร็จตรงกับ วันพฤหัสบดี ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 11 ปีมะเมีย จากการเทียบจากปฏิทิน 100 ปี อาจสันนิษฐานวันเวลาที่คัดลอกได้ 2 วัน คือ วันพฤหัสบดี ที่ 19 กันยายน พุทธศักราช 2365 อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2 ครองราชย์ และ วันพฤหัสบดี ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2389 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 ครองราชย์ (Myhora, 2024) ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการประพันธ์ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี(กล่อม) โดยอ้างอิงจากเอกสารต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โคลงไข่ จันทบูร กล่อม คำโคลง ที่ส่วนท้ายระบุวันเวลา ได้คัดลอกเสร็จ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 2 ครองราชย์ ซึ่งอยู่ช่วงระหว่างปี พุทธศักราช 2352-2365

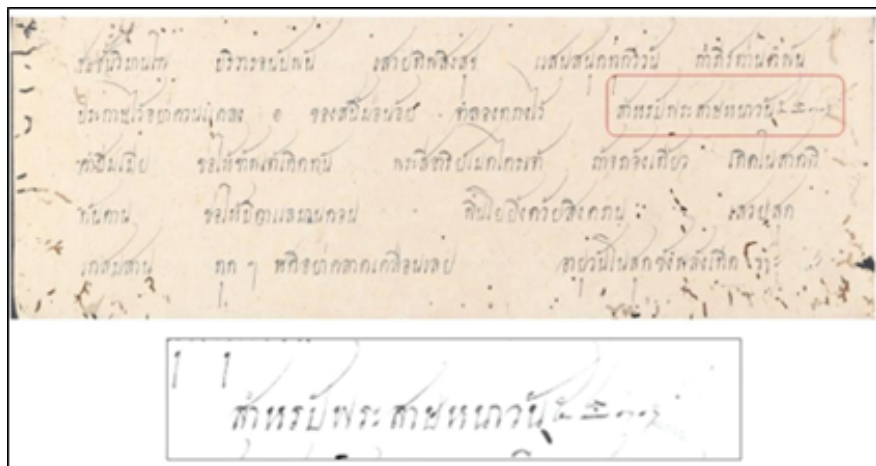

Figure 6: The original manuscript showing the date of copying (Thursday, the 4th day of the waxing moon of the 11th month of the Year of Horse)

Source : National Library of Thailand. (n.d.) (digital copy, No.25), p. 146

หากพิจารณาถึงเหตุผล เรื่องความลำบากในการหาหมอรักษาอาการเจ็บป่วย และการสูญเสียคนในครอบครัวอันเป็นที่รัก ในเนื้อหาตอนท้ายของตอนมรณญาณสูตร ประกอบกับเหตุการณ์โรคระบาดในสมัยรัชกาลที่ 2 ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก เกิดอหิวาตกโรคระบาดครั้งใหญ่และรุนแรงมากในสยาม เป็นการระบาดของโรคครั้งที่ 1 อาจสันนิษฐานได้ว่าในเวลานั้นผู้แต่งต้องเผชิญกับภาวะโรคอหิวาตกโรคระบาดหรือไข้ป่วง ซึ่งเป็นโรคอุบัติใหม่ ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 ที่เรียกว่าหาลงปีมะโรง เป็นโรคที่น่ากลัว มีอาการรุนแรงทั้งลงและราก เสียชีวิตอย่างรวดเร็ว มีผู้เสียชีวิตจากไข้ป่วง ประมาณ 30,000 คน ในเวลานั้น

ตั้งคำบรรยายในพระราชพงศาวดารสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ว่า “...คนตายทั้งชายหญิง ศพที่ป่าเขาแลศาลาดินที่วัดสระเกศ วัดบางลำพู วัดบพิตรพิมุข วัดประทุมคงคาและวัดอื่น ๆ กายกันเหมือนกองฟืนที่เผาเสียที่มากกว่ามาก แลที่ลอยในแม่น้ำลำคลองเกลื่อนกลาดไปทุกแห่ง จนพระสงฆ์ก็หนีออกจากวัด คฤหัสถ์ก็หนีออกจากบ้าน...” (Thipakonwong, 2012, p. 545) ความน่ากลัวและความรุนแรงของโรคระบาด ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ผวนวกกับประสบการณ์การสูญเสียผู้เป็นที่รักในครอบครัว ภรรยา บุตร หลาน และกำลังแรงงานไพร่พลจำนวนมาก

เหตุการณ์โรคระบาดดังกล่าว ส่งผลกระทบทำให้ขาดแคลนแพทย์หมอ และเมืองจันทบุรีอยู่ติดชายฝั่งทะเล มีการเดินทางค้าขายของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติสัญจรไปมา อาจทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมากจากโรคระบาดนี้ ผลกระทบจากโรคระบาดครั้งนี้อาจเป็นหนึ่งในเหตุผลที่ทำให้พระยาจันทบุรี (กล่อม) เจ้าเมืองจันทบุรีศึกษาและเรียบเรียงตำราเวชศาสตร์แผนไทยขึ้นไว้เป็นอาวุธต่อสู้กับโรคร้าย ใช้ความรู้ทางการแพทย์เพื่อต่อสู้กับโรคระบาดที่เกิดขึ้นเพื่อรักษาชีวิตไพร่กำลังพลในปกครองของตน ซึ่งในสมัยโบราณกำลังคนถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจอย่างมาก

ส่วนปัญหาการขาดแคลนแพทย์หมอมะคัมภีร์แพทย์ในราชสำนักนั้นมิมีมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังคำกล่าวในตอนต้นของคัมภีร์ธาตุวิวัฒน์ ความว่า “...คัมภีร์แพทย์ย่อมสูญหาย ระส่ำระสายช้านานมา เพราะมารผจญพารา อยู่ถยาด้วยกุกกาล แพทย์เก่าแก่ก็ตาย ก็เสื่อมหายวิชาชาญ ยิ่งแต่ผู้เยาว์ชาญตั้งโหวดกำเร็บรู้...” (Office of the Basic Education Commission, 2011, p. 27) จากข้อความดังกล่าวถึงการสูญหายของคัมภีร์แพทย์และการเสียชีวิตของหมอหลวงที่อายุมากที่สุดที่เกิดจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการโยกย้ายกระจัดกระจายของผู้คนทำให้คัมภีร์แพทย์แผนไทย ตำรายา และสรรพวิชาศาสตร์การแพทย์แผนโบราณ กระจัดกระจายไปด้วย

ปัญหาการขาดแคลนแพทย์และคัมภีร์แพทย์วิกฤตมากในสมัยรัชกาลที่ 2 จากรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อจุลศักราช 1174 ตรงกับ พุทธศักราช 2355 ให้เสาะแสวงหาคัมภีร์แพทย์และตำรายาดีเข้ามาไว้ในโรงพระโอสถ ความว่า “...ทุกวันนี้คัมภีร์แพทย์ ณ โรงพระโอสถเสื่อมสูญไป มิได้เป็นเรื่องต้นเรื่องปลาย อนึ่งแพทย์ผู้เฒ่าผู้ชานิชานาญในลักษณะโรคแลสรรพคุณแห่งยานั้นก็มีอยู่น้อย ภายหลังยากที่กุกบุตรจะเล่าเรียนได้ชัดเจนได้...ดำรัสสั่งพระพงษ์อัมรินทร์ราชินิกุลให้สืบเสาะหาตำรายาและลักษณะโรคทั้งปวง ให้ชำระลงธูลีพระบาท แลราชฎร พระราชาคณะทุกอาราม ก็ได้ส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายหลายฉบับ...” (Vajirayanavaroros, 1916)

จากหลักฐานรับสั่งดังกล่าวแสดงถึง วิกฤตการขาดแคลนแพทย์และคัมภีร์แพทย์ ต้องเร่งรวบรวมสรรพวิชาตำรายาดีและคัมภีร์แพทย์จากข้าราชการสำนัก ราษฎร พระราชาคณะในขอบเขตสีมาเข้ามาไว้ในวังพระโอสถเพื่อใช้ศึกษารวบรวมความรู้ทางด้านกรแพทย์และตำรายา อีกทั้งยังเป็นการฝึกฝนหมอหลวงที่อายุน้อยอ่อนประสบการณ์ให้เก่งชำนาญในวิชาแพทย์

ส่วนเหตุผลที่ว่าศึกษาวิชาแพทย์ 7 ปีนั้น หากไม่ใช่ระยะเวลาในการศึกษาจริงๆ ก็อาจจะโยงกันกับตำนานการเรียนวิชาแพทย์แผนไทยที่กล่าวว่าการเรียนแพทย์ของท่านชีวกโกมารภัจจ์ซึ่งถือว่าเป็นแพทย์ประจำองค์พระพุทธเจ้าตามความเชื่อทางพุทธศาสนาใช้เวลาศึกษาวิชาแพทย์เป็นเวลา 7 ปี (The Sangha of Wat Chakkrachawat, 1928, p. 6) กับทศปาโมกข์ เมืองตักศิลา จึงสำเร็จการศึกษา จากปกติต้องใช้เวลาศึกษาถึง 16 ปี

อีกประการหนึ่ง หากพิจารณาจากที่มาของเอกสารต้นฉบับคัมภีร์โคลงไข่ จันตบูร กล่อม คำโคลง นี้ระบุว่าหอสมุดแห่งชาติได้ซื้อมาจากหม่อมหลวงแดง สุประดิษฐ์ ซึ่งราชสกุล สุประดิษฐ์ มีองค์ต้นราชสกุลคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิษณุภาณินาถ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่ง พระมารดาของท่านคือเจ้าจอมมารดาน้อย เป็นธิดาของพระอินทรภ้อย ซึ่งเป็นแพทย์หลวงในรัชกาลที่ 2 ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านกรแพทย์แผนโบราณ พระอินทรภ้อยมีพระเชษฐา คือ พระพงษ์รินทร ซึ่งเป็นแพทย์หลวงในสมัยรัชกาลที่ 2 เช่นกัน (Supradit, 1916 p.7-8) เป็นผู้อภิบาลพระองค์เจ้าสุประดิษฐ์ ทำให้ทายาทในราชสกุลสุประดิษฐ์ มีตำรับตำราคัมภีร์แพทย์แผนโบราณที่ทรงคุณค่าจำนวนมาก

2. ขนบการประพันธ์

ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) มีขนบ(รูปแบบ) การประพันธ์ ที่แตกต่างจากคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิมอยู่หลายส่วน เป็นตำราเวชศาสตร์ที่รวบรวมเนื้อหาของคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิมหลาย ๆ คัมภีร์ นำมาเรียบเรียงเนื้อหา และใช้คำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการแต่ง ซึ่งผู้วิจัยแบ่งการศึกษาขนบการประพันธ์ได้ 3 ประเด็นดังนี้ 1. รูปแบบโครงสร้าง 2. การเรียงลำดับ 3. ลักษณะคำประพันธ์ ทั้ง 3 ประเด็นนี้มีรายละเอียดดังนี้

2.1 รูปแบบโครงสร้าง จากการศึกษาพบว่า ลักษณะโครงสร้าง ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ บทนำ 2. ส่วนเนื้อหา และ 3. ส่วนลงท้าย ทั้ง 3 ส่วนมีรายละเอียดดังนี้

บทนำ หรือ ส่วนต้น ปรากฏพบอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่อยู่หน้าปกหรือบานแพนง และส่วนที่ขึ้นต้นเนื้อหา ทั้ง 2 ส่วนมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่อยู่หน้าปก เป็นส่วนที่ชี้แจงรายละเอียด ปรากฏชื่อของเอกสารต้นฉบับ หรือบานแพนงบางฉบับตามด้วยเนื้อหาเรื่องที่จะกล่าวอธิบาย บางฉบับระบุชนิดคำประพันธ์ที่ใช้ เช่น

ตัวอย่างที่ 1

“คัมภีร์โคลงไขสำนวนจันทบูรกล่อม” (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.25), p.1)

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการบอกชื่อตำราเรื่องที่จะศึกษาภายในตำราเล่มนี้ ชื่อ คัมภีร์โคลงไขสำนวนนี้ แต่งโดย จันทบูรกล่อม หรือเจ้าเมืองจันทบุรี (กล่อม)

ตัวอย่างที่ 2

“สมุดตำรายา กลอนร้ายลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 สำนวน จันทบูร กล่อม เล่ม 1 นะ ท่านเอ๋ย” (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.45), p.1)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นถึงการระบุชื่อเรื่องเนื้อหาในตอนต้นหรือบานแพนง คือ สมุดตำรายา แล้วบอกชนิดคำประพันธ์ คือ กลอน ร้าย ลิลิต ส่วนคำนำตอนต้นใช้กาพย์ 16 คือกาพย์ฉับบั้ง และกาพย์ 11 คือ กาพย์ยานี ในการประพันธ์ จากนั้นบอกผู้แต่งคือ จันทบูร กล่อม หมายถึง พระยาจันทบุรี (กล่อม)

ตัวอย่างที่ 3

“หน้าต้นพระยากล่อมนะท่านเอ๋ยนั้นยังไม่ได้เลย” (Private collection of Dokrak Payaksri. (n.d.), p.1)

จากตัวอย่างที่ 3 แสดงให้เห็นการระบุชื่อเรื่องในตอนต้นหรือบานแพนง ว่า หน้าต้นพระยากล่อม แสดงว่าเป็นการเรียกแบบง่าย แต่เข้าใจกันว่าเป็นตำราที่พระยาจันทบุรี (กล่อม) เป็นผู้แต่งเนื้อหา

ส่วนที่ขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึงเนื้อเรื่อง เช่น

ตัวอย่างที่ 1

“๑ พยาธิทุกขาอาพาธายชะวะรังฆาตังกิงการะนันติปุจฉามิ ฯ ปุจฉาว่า ข้าแต่พระอาจารย์ เจ้าบุคคลทั้งหลายหญิงชายแต่บรรดาเกิดมาในโลกนี้ ย่อมมีโรคทุกตัวคนมิได้เว้น อาการที่เป็น ก็ต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ฯ ไสยะถิทังเมาะกะตะมัง ฯ โรคนั้นเป็นเพื่อเหตุดังฤกษ์เพลิงชะนะนัง ชะวะรังฆายะติ ฯ วิสัชนาว่า บุคคลทั้งหลายอาศัยธาตุมิได้บริบูรณ์แล้วเมื่อใด...” (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.45), p. 3)

จากตัวอย่าง 1 แสดงให้เห็นว่า เป็นการกล่าวอธิบาย หรือเกริ่นนำก่อนเข้าเนื้อหา ต่อจากหน้าบานแพนง ที่ระบุชื่อของตำราหรือคัมภีร์ โดยใช้ คาถาภาษาบาลี สลับกับแปลเป็นภาษาไทย

ตัวอย่างที่ 2

“จะกล่าวกำเนิดไข้ โดยในนี้อากการ แพทย์จงสดับสาร ให้ควรทำจะสำแดง ไข้ใดให้ร้อนรณ กระหายน้ำนั้นเรี่ยวแรง ปากไหม้แตกระแหง จักชูแดงพิการกล...” (National Library of Thailand. (n.d.).(digital copy,No.25), p.1)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่า เป็นการกล่าวอธิบายเนื้อหาในส่วนของคัมภีร์กำเนิดไข้ ต่อจาก บานแพนง

ตัวอย่างที่ 3

“จะกล่าวกำเนิด ทั้งที่เกิดที่อยู่ ทั้งฤดูเดือนวัน อายุป็นเพลลา อาหาษาสำแลง โทษร้ายแรง ต่าง ๆ ยาหลายอย่างหลายพันธ์ สิ้นด้วยกันเก้ารส...” (Institute of Thaksin Studies. (n.d.), p.1)

จากตัวอย่างที่ 2-3 แสดงให้เห็นว่า เป็นการกล่าวเนื้อหาเรื่องแรกที่ปรากฏในตำรา ซึ่งเนื้อความในตอนนี้เป็นตอนที่ 1 เรื่องสมุฏฐานการเกิดโรค

ส่วนเนื้อหา เป็นส่วนของเนื้อหาที่ประกอบในเอกสารต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 3 ฉบับ คือ 1. คัมภีร์โคลงไข่อติสาร จันทบูร (กล่อม) 2. สมุดตำรายาฯ และ 3. ตำรายาพระยากล่อม ซึ่งฉบับที่ 1 และ 2 เรียงลำดับที่คล้ายกันและแตกต่างกันประกอบไปด้วยเนื้อเรื่องทั้งหมด 12 ตอน มีรายละเอียดการเรียบเรียงเนื้อหา ดังนี้

Table 1: Content of Phraya Chantaburi Textbook

No.	Section	TCH 1	TCH 2	TCH 3
1	Introduction	-	/	-
2	Origin of Fever	/	-	-
3	Venereal disease or sexually transmitted disease (STD)	/	-	-
4	Causes of Disease	/	/	/
5	The Imbalance of the Four Elements Causing Harm or Disease	/	/	-
6	Diarrhea	/	/	
7	Good Milk, Bad Milk	/	/	/
8	Children disease	/	/	/
9	The Origin of Children disease	/	/	-
10	The sign of Death Awareness	/	/	-
11	Conclusion	/	/	-
12	8 types of toxic fevers caused by an internal element imbalance.	-	/	-

จาก Table 1 พบว่า TCH 2 มีเนื้อหาที่แตกต่างกัน TCH 1 ในตอนต้นเรื่องคือ มีบทนำ และขาดเนื้อหาในตอนกำเนิดไข้ และ อุปทุม และมีเนื้อหาเพิ่มเข้ามาคือเรื่องปวง 8 ส่วน TCH 3 ประกอบด้วย เนื้อหา 3 ตอนคือ 1. สมุฏฐานการเกิดโรค 2. น้ำนมดี น้ำนมชั่ว 3. ลมทราง ส่วนเนื้อหาที่มีทั้ง 3 ฉบับ คือ สมุฏฐานการเกิดโรค น้ำนมดี น้ำนมชั่ว ลมทราง ส่วนเนื้อหาที่มี 2 ฉบับ คือ ชาติทั้ง 4 พิกการให้โทษ อติสาร กำเนิดทราง มรณญาณสูตร และบทส่งท้าย ผู้วิจัยสันนิษฐานได้ว่า ตำราเวชศาสตร์แผนไทยฉบับดั้งเดิม มีเนื้อเรื่องทั้งหมด อย่างน้อย 8 เรื่อง ได้แก่ 1.สมุฏฐานการเกิดโรค 2. น้ำนมดี น้ำนมชั่ว 3. ลมทราง 4. ชาติทั้ง 4 พิกการให้โทษ 5. อติสาร 6. กำเนิดทราง 7. มรณญาณสูตร และ 8. บทส่งท้าย

ส่วนท้าย ลักษณะส่วนท้ายที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับลงท้าย 2 ลักษณะคือ 1.การลงท้ายด้วยการบอกเนื้อหาทั้งหมด 2.การลงท้ายระบุถึงวันเวลาที่คัดลอก แสดงให้เห็นถึงความนิยมคัดลอกคัมภีร์แพทย์ไว้ในพระศาสนา หรือคัดลอกไว้ที่วัดเพื่อเป็นทานอริยฐานถึงผลบุญของการคัดลอกคัมภีร์ และกล่าวจบสรุปจำนวนเนื้อหาที่มีในตำรา เช่น

ตัวอย่างที่ 1

“จบบริบูรณ์แต่เพียงนี้คัมภีร์โคลงไข่ คัมภีร์โคลงอติสาร 5 คัมภีร์โคลงจันทบูร กล่อม...”
 (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.25), p.147)

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงถึงการสรุปเนื้อหาที่ปรากฏในตำราว่าประกอบด้วยเรื่องใดบ้าง เช่น คัมภีร์โคลงไข่ คัมภีร์โคลงอติสาร 5 คัมภีร์โคลงจันทบูร กล่อม เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 2

“...ของฉะนี้หมอน้อยจำลองสร้างไว้ สำหรับพระศาสนา วันพฤหัสบดี ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 11 ปีมะเมีย ขอให้ข้าพเจ้าเกิดทันพระศรีอารีย์เมตไตรยเจ้า ถ้าจะท้องเทียวเกิดในชาติกัณดาร ขอให้บิดาแลมารดรภริยาอยู่ด้วยสังการ เสวยสุขเกษมศานต์ ทุก ๆ ชาตีย่าคลาดเคลื่อนเลย อายุ วัฒนโณ สุขัง พลัง เกิด...” (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.25), p.146)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงข้อความระบุว่า หมอน้อยเป็นผู้จำลองสร้างไว้ นั้นแสดงว่า เอกสารต้นฉบับ ตจ.1 ฉบับนี้เป็นฉบับคัดลอก ตามวันเดือนปีทางจันทรคติที่ระบุไว้ คือ วันพฤหัสบดี ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 11 ปีมะเมีย สามารถเทียบเป็นวันทางสุริยคติ 2 วัน คือ วันพฤหัสบดีที่ 19 กันยายน พุทธศักราช 2365 และ วันพฤหัสบดีที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2389 และอวยพร

อย่างไรก็ดี ลักษณะโครงสร้างของเอกสารต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ที่ปรากฏมีลักษณะแตกต่างจากคัมภีร์แพทย์แผนไทยทั่วไปในส่วนของคุณลักษณะส่วนต้น กล่าวคือ ไม่ได้มีส่วนต้นของคัมภีร์ขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครู เพื่อแสดงความเคารพครูอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะในส่วนต้นของคัมภีร์แพทย์แผนไทยโดยส่วนมาก มักกล่าวถึงบทไหว้ครู พระรัตนตรัย พระพุทธเจ้า ฤๅษี ที่เป็นครูอาจารย์ เป็นผู้ประสพวิชา ท่านชีวกโกมารภัจจ์ เช่น ส่วนต้นของคัมภีร์วิโรคสาร ที่กล่าวถึงผู้แต่งที่แสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อพระพุทธเจ้า ความว่า “...อมรเมกมทาอำมาตย์ (ผู้แต่งคัมภีร์) ขอถวายการเคารพด้วย กาย วาจา แลมนทวาร ซึ่งพระบาทแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐกว่านักปราชญ์ทั้งหลาย...” (Office of the

Basic Education Commission, 2011, p. 453) ความแตกต่างนี้สันนิษฐานว่าเนื่องด้วยเป็นตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี(กล่อม) รจนาจากประสบการณ์ส่วนบุคคล ยังไม่ผ่านการตรวจสอบชำระอย่างเป็นทางการระบบมาก่อน ถูกคัดลอกสืบต่อมา ทำให้เอกสารต้นฉบับตัวเขียนตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี(กล่อม) ฉบับดั้งเดิม ไม่ปรากฏลักษณะส่วนต้นดั่งแบบอย่างขนบการแต่งคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิมฉบับอื่น ๆ

2.2 การเรียงลำดับเนื้อหา

2.2.1 คัมภีร์โคลงไข้ จันตบูร กล่อม คำโคลง จากการเรียงลำดับเนื้อหาพบว่ามี จำนวน เนื้อหาทั้งหมด 10 ตอน ได้แก่ 1. สมุฏฐานการเกิดโรค 2. อุปทุม 3. น้ำนมตีนน้ำนมขั้ว 4. ลมทราง 5. กำเนิดทราง 6. ธาตุทั้ง 4 พิกการให้โทษ 7. อติสาร 8. มรณญาณสูตร 9. บทส่งท้าย และ 10. ปวง 8 มีตอนซ้ำกันทั้งหมด 3 ตอน ได้แก่ 1.สมุฏฐานการเกิดโรค 2. อติสาร และ 3. ธาตุทั้ง 4 พิกการให้โทษ ส่วนเนื้อหาที่ซ้ำกันจะแตกต่างจากคัมภีร์ฉันทศาสตร์ฉบับพระยาพิศณุประสาตร์เวช (คง ถาวรเวช) เพราะ คัมภีร์โคลงไข้ จันตบูร กล่อม คำโคลง ปรากฏการบันทึกเรื่อง สมุฏฐานการเกิดโรคด้วยตัวอักษรไทยภาษาบาลี แต่ในคัมภีร์ฉันทศาสตร์ไม่ปรากฏเนื้อความการบันทึกที่ใช้อักษรไทยภาษาบาลีและแปลเป็นภาษาไทยกำกับไว้ ผู้วิจัยสันนิษฐาน ว่าเนื้อหาในตอนกำเนิดไข้หรือลักษณะไข้ มีด้วยกันหลายสำนวน ส่วนเรื่องอุปทุม มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว ซึ่งแตกต่างจากสำนวนผลงานของท่านพระยาจันทบุรี (กล่อม) ที่ประพันธ์เป็นกาพย์ และร่ายมากกว่าเป็นร้อยแก้ว ฉะนั้นตอนที่ 2 อุปทุม จึงไม่ใช่ผลงานการประพันธ์การเรียบเรียงของพระยาจันทบุรี(กล่อม) แต่เป็นผลงานการคัดลอกเพิ่มเติมของแพทย์ผู้ชำนาญในวิชาเวชศาสตร์ในสมัยต่อมา

2.2.2 สมุดตำรายา กลอนร่ายลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 จันตบูร กล่อม จากการเรียงลำดับเนื้อหา พบว่ามีจำนวนทั้งหมด 10 ตอน ได้แก่ 1. บทนำ 2. สมุฏฐานการเกิดโรค 3. น้ำนมตีนน้ำนมขั้ว 4. ลมทราง 5. กำเนิดทราง 6. ธาตุทั้ง 4 พิกการให้โทษ 7. อติสาร 8. มรณญาณสูตร 9. บทส่งท้าย และ 10. ปวง 8

เนื้อหาที่แตกต่างจาก คัมภีร์โคลงไข้ จันตบูร กล่อม คำโคลง คือ มีบทนำหรือการเกริ่นนำก่อนเข้าเนื้อหา และเรื่องปวง 8 ในตอนท้ายหลังจากกล่าวจบเนื้อหาในคัมภีร์ไปแล้ว ส่วนเรื่องกำเนิดไข้ไม่ปรากฏ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะเกิดการตกหล่นของเนื้อหาจากการคัดลอกสืบต่อกันมา ข้อสังเกตอีกบางประการคือเรื่องปวง 8 สำนวนในสมุดตำรายา กลอนร่ายลิลิต กลอนลำนำ 16 กลอนลำนำ 11 จันตบูร กล่อม ยังปรากฏคัดลอกกันต่อมาในสมัยหลัง

2.2.3 ตำรายาพระยาเกลือม จากการเรียงลำดับเนื้อหาพบ จำนวน เนื้อหาทั้งหมด 3 ตอน ได้แก่ 1. สมุฏฐานการเกิดโรค 2. น้ำนมติน้ำนมชัว 3. ลมทราง (ไม่จบ) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (เกลือม) ได้ถูกคัดลอกแพร่หลายไปในหลายพื้นที่ มีทั้งสมบูรณ์ด้วยเนื้อหาเดิมและบางสำนวนเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่

ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า พระยาจันทบุรี (เกลือม) ได้คัดเลือกเนื้อหาสำคัญสำหรับโรคเด็ก การเลี้ยงดูเด็กด้วยนมแม่ ซึ่งเด็กมีร่างกายที่ไม่แข็งแรงเท่าผู้ใหญ่หากเกิดการเจ็บป่วยต้องรีบรักษา รวมถึงการสื่อสารอาการเจ็บป่วยระหว่างเด็กกับหมอจะต้องเข้าใจโรคและธรรมชาติของวัยเด็ก ผู้ซึ่งเป็นแพทย์ควรจดจำและใส่ใจเป็นอย่างมาก ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ตอน ได้แก่ 1. น้ำนมติน้ำนมชัว 2. ลมทราง และ 3. การกำเนิดทราง เนื้อหาทั้ง 3 ตอนนี้ ปัจจุบันถูกรวบรวมไว้ในคัมภีร์ปฐมจินดา ส่วนเนื้อหาที่ปรากฏซ้ำหรือกล่าวถึงในหลาย ๆ คัมภีร์ เพื่อใช้อ้างอิง ยกตัวอย่างอธิบายให้เข้าใจถึงหลักการเจ็บป่วย เช่น เรื่องธาตุทั้ง 4 พิการให้โทษ ซึ่งเป็นหลักคิดพื้นฐานในการวิเคราะห์โรคจากแนวความคิดเกี่ยวกับร่างกาย ประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 การเจ็บป่วยมีสาเหตุเกิดจากธาตุทั้ง 4 ผิดปกติให้โทษ และที่สำคัญเป็นคัมภีร์ที่เกิดจากรวบรวมของคัมภีร์การแพทย์แผนไทยดั้งเดิมโบราณในสมัยนั้นซึ่งบางคัมภีร์ได้ส่งต่อทอดให้ได้ศึกษากันในปัจจุบัน แต่บางคัมภีร์ได้สูญหายและไม่ได้เผยแพร่ให้ได้ศึกษาเรียนรู้กัน พบเพียงเนื้อหาংশขบที่พระยาจันทบุรี (เกลือม) ได้มาเรียบเรียงไว้เท่านั้น เช่น เรื่องใช้ตรีโทษ 3 ประการ ได้แก่ ใช้เอกโทษ ใช้ทุรณโทษ และตรีโทษ เป็นเนื้อหาในคัมภีร์สาระสงเคราะห์ แต่ปัจจุบันปรากฏรายละเอียดสมบูรณ์ของคัมภีร์ดังกล่าวได้หายสาบสูญ ไม่ปรากฏพบต้นฉบับที่สมบูรณ์ฉบับตีพิมพ์ให้ได้ศึกษา ทำให้แพทย์แผนไทยในสมัยต่อมาเข้าใจว่าคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องเรื่องใช้ คือ คัมภีร์ฉันทศาสตร์ ของพระยาจันทบุรี (เกลือม)

นอกจากนี้ยังได้คัดเลือกเนื้อหาสำคัญในคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิมที่กล่าวถึงลักษณะอาการรุนแรงของโรค มารวบรวมไว้เพื่อให้สะดวกต่อการศึกษา ในคัมภีร์อติสารกล่าวถึงโรคที่เกี่ยวกับอุจจาระมีอาการลงและราก ท้องบิต มีอาการค่อนข้างหนักและรักษายาก และคัมภีร์มรณญาณสูตร ว่าด้วยมหาภูตรูปสำแดงความตายให้ปรากฏ นับว่าเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมอาการและสาเหตุการเจ็บป่วยตั้งวัยเด็กจนถึงเสียชีวิต

ส่วนเนื้อหาที่ซ้ำกันแต่มีเนื้อหาแตกต่างจากคัมภีร์ฉันทศาสตร์ฉบับพระยาพิศณุประสาตร์เวช เช่น สมุดตำรายา กลอนร้ายลิลิต กลอนลำน้า 16 กลอนลำน้า 11 จันทบุรี เกลือม เรื่อง สมุฏฐานการเกิดโรค การบันทึกด้วยบทประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ด้วยตัวอักษรไทยภาษาบาลี แต่ในคัมภีร์ฉันทศาสตร์ไม่ปรากฏ

เนื้อความการบันทึกที่ใช้อักษรไทยภาษาบาลีและแปลไทย ความว่า “... อันว่าไข วาแลนัง แห่งเด็กทั้งหลาย ปาตานิ เมื่อเช้า สเลสมา เพราะเสลด ขวริง อันว่าไข ตรูณัง แห่งทารก มหยันเต เมื่อเที่ยง ปิตข เพราะเลือด ขวริง อันว่าไข รัตตราชา กลางคืน ตรีสิงคา เสลดเลือดลมเสมหะ อันว่าเสลด...” (National Library of Thailand. (n.d.). (digital copy, No.25), p.46)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) แต่เดิมคงไม่ได้ปรากฏลักษณะดังกล่าวแต่ด้วยการคัดลอกปรับปรุงอย่างต่อเนื่องของแพทย์แผนไทยผู้เชี่ยวชาญ เนื้อหาในส่วนนี้ จึงคงใช้ตัวอักษรไทยบันทึกภาษาบาลี พร้อมคำแปลร้อยเรียงกันไป เรียกว่าร้อยแก้ว เป็นหนังสือชนิด อรรถภาษาบาลี กับแปลเป็นภาษาไทยเขียนสลับวรรคกัน ยกตัวอย่างหนังสือมหาชาติคำหลวง อรรถภาษาบาลีเขียนด้วยอักษรขอม คำแปลเป็นภาษาไทยสลับกันไป (Na Nakhon, 2002, p.10) แต่ด้วยคตินิยมสมัยต่อมาเรียบเรียงรูปแบบเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาเรียนรู้ สำหรับผู้ซึ่งไม่มีความรู้ทางด้านอักษรขอมไทย และภาษาบาลีก็สามารถอ่านและศึกษาได้ จึงได้ตัดทอนเนื้อหาส่วนนี้ไป ซึ่งคัมภีร์แพทย์แผนไทยดั้งเดิมหลายคัมภีร์พบการบันทึกด้วยอักษรขอมไทยภาษาบาลีพร้อมคำแปลปรากฏอยู่ เช่น ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในส่วนของคัมภีร์ปฐมจินดา ความว่า “อนึ่งโสด (อหิ) อันว่าข้า (อภิวันทิตวา) ไหว้แล้วโดย พิเศษ (ชีวกโกมรภัจจ) ซึ่งชีวกโกมรภัจจ แพทย์ผู้ประเสริฐ (เทวราชสั๊ก กิว) เปรียบดังสมเด็จจอมรินทราราชพิตร...” (Department of Fine Arts,1999, p. 168) ซึ่งตอนต้นเรื่องเริ่มบทไหว้ครูและเนื้อหาพอสังเขป และอีกประการหนึ่งอาจเป็นด้วยเหตุผลด้านความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของอักษรขอม ในการเขียนภาษาบาลี ที่เป็นคัมภีร์แพทย์

2.3 ลักษณะคำประพันธ์ จากการศึกษาพบว่าลักษณะคำประพันธ์ในตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) มีด้วยกันทั้งหมด 3 ประเภทด้วยกันคือ 1. ร่าย 2. กาพย์ และ 3. ร้อยแก้ว ทั้ง 3 ประเภท มีรายละเอียดดังนี้

1. ร่าย เป็นคำประพันธ์จำพวกหนึ่งนิยมแต่งกันมาแต่โบราณ มักใช้ร่วมกับโคลง คือร่ายสุภาพ ร่ายดั้น ร่ายโบราณ และอีกจำพวกคือร่ายยาว ในเอกสารต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ทั้ง 3 ฉบับ บทประพันธ์ประเภทร่ายทั้งหมด 3 ตอน คือ 1. สมุฏฐานการเกิดโรค 2. นำนมดื่มน้ำนมชู้ และ 3. ลมทราง

2. กาพย์ ต้นตำราเดิมเป็นของมคธ ชื่อกาพย์สารวิลาสินีและกาพย์คันทนะ เรานำมาใช้เฉพาะกาพย์ฉบับกาพย์ยานี และกาพย์สุรางคนางค์ (Na Nakhon, 2002, p.10) ในเอกสารต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทย

ของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ทั้ง 3 ฉบับ มีบทประพันธ์ประเภทกาพย์ 2 ชนิด คือ กาพย์ยานีและกาพย์ฉบัง ทั้งหมด 6 ตอน แบ่งเป็นกาพย์ยานีอย่างเดียวมีจำนวน 4 ตอน คือ 1. กำเนิดไข่ 2. อติสาร 3. มรณญาณสูตร และ 4. บทส่งท้าย และกาพย์ยานีร่วมกับกาพย์ฉบัง มีจำนวน 2 ตอน คือ 1. กำเนิดทรง 2. ธาตุทั้ง 4 พิจารณ์ให้โทษ

3. ร้อยแก้ว คือการเรียบเรียงความ โดยไม่ต้องมีบังคับสัมผัส ในเอกสารต้นฉบับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ทั้ง 3 ฉบับ มีบทประพันธ์ทั้งหมด 3 เรื่อง คือ 1. สมุฏฐานการเกิดโรค (อักษรไทยภาษาบาลี แผลไทย) 2. อุปทุม และ 3. ปวง 8

การประพันธ์เนื้อหาคัมภีร์แพทย์แผนไทยให้อยู่ในฉันทลักษณ์บังคับเฉพาะ ต้องใช้ความสามารถของผู้แต่งเป็นอย่างมาก ซึ่งฉันทลักษณ์ที่พบมากในการแต่ง คือ ฉันทลักษณ์ประเภท กาพย์ ได้แก่ 1. กำเนิดไข่ 2. อติสาร 3. มรณญาณสูตร 4. กำเนิดทรง 5. ธาตุทั้ง 4 พิจารณ์ให้โทษ 6. บทส่งท้าย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ถนัดและชำนาญแต่งบทประพันธ์ประเภทกาพย์ จึงนำมาใช้ประพันธ์ตำรานี้ด้วยมีเจตนาหวังให้ง่ายต่อการท่องจำ เพราะสัมผัสของคำต่าง ๆ ที่ปรากฏมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนแพทย์แผนไทยจดจำเนื้อหาในคัมภีร์แพทย์แผนไทยได้ขึ้นใจ และด้วยเจตนาดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานต่อไปว่าในส่วนเนื้อหาที่ประพันธ์ด้วยร้อยแก้วซึ่งต่างไปจากเนื้อหาส่วนอื่นและมีจำนวนน้อยคงเป็นเนื้อหาที่เพิ่มเติมภายหลังไม่ใช่ผลงานการประพันธ์ของพระยาจันทบุรี (กลุ่ม) ฉบับดั้งเดิม

บทสรุปและอภิปราย (Conclusion and discussion)

การวิจัยที่นำมาและประวัติคัมภีร์แพทย์แผนไทย ประวัติผู้แต่ง ช่วงเวลาที่แต่ง ทำให้ทราบถึงบริบทแวดล้อมต่าง ๆ เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น อาจส่งผลต่อแนวความคิดของผู้แต่ง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากของผู้ที่ศึกษาแพทย์แผนไทยจากการอ่านคัมภีร์แพทย์แผนไทย เข้าใจเจตจำนงของผู้แต่งคัมภีร์แพทย์แผนไทยหรือตำราแพทย์แผนไทยฉบับนั้นๆ มากขึ้น ก่อให้เกิดการตีความอย่างไม่ประมาทและศึกษาคัมภีร์แพทย์อย่างลุ่มลึกรอบคอบ สำหรับตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) พบว่ามีชื่อตั้งเดิมว่า คัมภีร์กำเนิดไข้ ประพันธ์ขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 2 ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองจันทบุรี และเป็นตำราการแพทย์แผนไทยเพียงฉบับเดียวที่ระบุชื่อผู้แต่งที่เป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์และทราบช่วงเวลาที่แต่งที่ชัดเจน ใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองทั้งร้อยและกาพย์ เพื่อให้อ่านท่องจำคัมภีร์แพทย์แผนไทยได้ขึ้นใจ และเรียบเรียงเนื้อหาขึ้นใหม่จากประสบการณ์ศึกษาคัมภีร์แพทย์ของผู้แต่ง ช่วงเวลาการแต่งสันนิษฐานจากวันคัดลอกที่ระบุไว้ในเอกสารต้นฉบับตัวเขียน คัมภีร์โคลงใช้จันทบูร กล่อม คำโคลง ซึ่งเทียบแล้วเป็นได้ 2 ปี คือ พุทธศักราช 2365 และ พุทธศักราช 2389 แต่ด้วยบริบทแวดล้อมโดยเฉพาะโรคระบาดในสมัยรัชกาลที่ 2 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นไปได้มากกว่าที่จะคัดลอกในสมัยพุทธศักราช 2365 อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะเอกสารต้นฉบับตัวเขียน จะคัดลอกในปี พุทธศักราช 2365 และ พุทธศักราช 2389 คัมภีร์โคลงใช้ จันทบูร กล่อม คำโคลง ก็ถือเป็นตำราเวชศาสตร์แผนไทยของพระยาจันทบุรี (กล่อม) ฉบับสำนวนที่เก่าที่สุดเท่าที่ค้นพบในขณะนี้ ซึ่งช่วยทำให้ทราบเนื้อหาตั้งเดิมของตำราเวชศาสตร์แผนไทยที่พระยาจันทบุรี (กล่อม) เป็นผู้แต่ง และสามารถนำมาเปรียบเทียบกับคัมภีร์แพทย์แผนไทยในสมัยต่อมาให้เห็นถึงชนบในการแต่งคัมภีร์แพทย์แผนไทยที่มีหลากหลายรูปแบบตามแต่ยุคสมัย แสดงให้เห็นถึงการพัฒนารูปแบบความรู้ภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยที่ศึกษาค้นคว้าต่อยอดโดยแพทย์แผนไทยที่เชี่ยวชาญมาอย่างต่อเนื่อง

Reference

- Chaichana, Ch. (2020). A Comparative Study of Herbal Medicines for Earth Element in Two Rokkanithan Scriptures: Phrayawichayathibodi (Klom) Version and King Rama V Version. *Damrong Journal of The Faculty of Archaeology Silpakorn University*, 19(1), 171-193. <https://so01.tcithaijo.org/index.php/damrong/article/download/240460/164769>
- Department of Fine Arts. (1921). *Thamniap Ratchathinnanam lae datchani khunnang Thai* [Royal registry and index of Thai nobles]. Bangkok: Original Press Printing.
- Department of Fine Arts. (1999). *Tamra wetchasat chabap luang ratchakan thi 5 lem 1* [Royal Medical Text Book King Rama V Volume 1]. Bangkok: Amarin Printing & Publishing.
- Institute of Thaksin Studies. (n.d.). *Phrakhamphi pathom chinda aphai san ta* [Pathom Chinda Abhai Santa Khamkap Scripture]. [digital copy]. (No.๑ 181.012),Thaksin University of Thailand, Songkhla, Thailand.
- Khamwilai, Ch. (1931). *Chanthasat lem 1*. [Chanthasat Volume 1] Bangkok: Phrachan Printing.
- Lek-prapai Viriyaphan Foundation. (2024, August,25). *Khumue yiam yam mueang chantha bun mueangtha an mi phonlawat thang prawattisat to sayam prathet* [Guide to visiting the city of Chanthaboon A port city with historical dynamism towards Siam] <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5402>
- Manatmanit, (M.L. U-thai Thinnakon na krungthep) Khun. (1921). *Tamra laksana khai*. [Fever Characteristics Textbook] Bangkok: Sophon phiphat thana kon Printing.
- Myhora, (2024, August, 25) *Patithin 100 pi* [100 years calendar] <https://shorturl.asia/uj01Q>
- Na Nakhon, P. (2002). *Prawat wannakhadi thai lem 1*. [History of Thai literature Vol .1]. Bangkok: Thai watthana phanit Printing.
- National Library of Thailand. (n.d.). *Khamphi khlong khai chanta bun klom kham khlong*. [The Khlong Khai Scripture by Chantabun Klom] [digital copy]. (No.25), The Fine Arts Department.

National Library of Thailand. (n.d.). *Samut tamra ya klon rai lilit klon lamnam 16 klon lamnam 11 chantha bun klom* [Herbal Manuscript in Poetic Form: Klon Rai Lilit, 16-syllable and 11-syllable verse patterns, by Chantabun Klom] [digital copy]. (No.45), The Fine Arts Department

Office of the Basic Education Commission. (2008). *Phaetsat songkhro : phumpanya thangkan phaet lae moradok thang wannakam khong chat* [Textbook of medicine: Thai traditional medical wisdom and national literary heritage]. Bangkok: A source of educational products Printing.

Phengsithong, K., (1958). *Latthi thamniam tang phak 4 rueang wicha phaet thai* [Various religious traditions, part 4, Thai medical subjects] .Bangkok: Watkanphim Printing.

Phisanuprasatwet (Khong Thawonwet), Phraya. (1969). *Tamra phaetsat songkhro lem 1* [Textbook of medicine Volume 1] Bangkok: Duangdi Printing.

Pramot, K., M.C. (1913). *Tamra roknithan kham chan 11* [Text of Rognithan kham chan 11]. Phra Nakhon: Bamrung nu kun kit Printing.

Prasoetsattrathamrong (Nu Wonkitphisan), Phraya. (1917). *Tamra wetchasat wanna na Tamra phaet baep kao lem 1* [Textbook of medicine Volume 1]. Bangkok: Phisanbanni Publishing.

Private collection of Dokrak Payaksri. (n.d.). *Tamra ya phraya klom* [Phraya Klom's Traditional Medical Manuscript] [digital copy]. photographic copy from Watbot Temple, Watbot Subdistrict, Phanatnikhom District, ChonBuri

Rueangrit, R. (1970). *Wannakhadi thai lem 1* [Thai Literature Volume 1]. Phra Nakhon: Liangsiangchongcharoen Printing.

Sakhonhotchakhet (Prathuan Sakhrikanon), Luang. (2009). *Chotmai het khwam song cham samai farangset yuet chanthaburi phoso 2436-2477* [Archive of memories during the French occupation of Chanthaburi in 1893-1934, volume 3]. Bangkok: Sripanya Printing.

Supradit, P., M.C. (1916) *Prachum nangsue kao phak 1* [Antique Books volume 1] Bangkok: Sophon Phiphatthanakon Printing.

The Sangha of Wat Chakkrachawat. (1928). *Prawat mo chi wok ko ma phat lae rueang thi kiaokap chaochai aphai* [History of Doctor Jivakakomaphaj and stories related to Prince Aphai]. Phra Nakhon: Akson sophon Printing.

Thipakonwong (Kham bunnak), Chaophraya. (2012). *Phra rat phongsawadan krung rattanakosin ratchakan thi 1-4 lem thi 1* [The Royal Chronicles of Rattanakosin, King Rama I-IV Volume 1]. Bangkok: Sripanya Printing.

Vajirayanavaroros, Prince. (1916). *Tamra phra osot khrang ratchakan thi 2* [Textbook of Phra Medicine during the reign of King Rama II]. Bangkok: Sophon phi phat thana kon Printing.